

*"Gönül Çalabın tahtı
Çalap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise"*

Yunus Emre

T.C.
ORDU BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür Yayınları - 8

EDİTÖR
Dr. Mustafa ÇÖPOĞLU

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Hikmet YILDIRIM
Servet GÜNGÖR
Abdullah ÖZKAN

REDAKTÖRLER
Pınar GÜMÜŞKAYA
Osman DEMİREL

GRAFİK TASARIM
Ahmet Metin SEZER
Muhammet Cihat DÖLEŞ

BASKI
YEŞİLLER MATBAACILIK
0 452 407 10 11 - Fatsa / ORDU

ISBN:
978-9944-5651-6-5

Türkçe İlk Baskı 2015

**Bütün yayın hakları saklıdır. Kitapta yer alan yazılar
ve görseller, telif sahibinin izni alınmadan kısmen
veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.**

Para ile satılmaz.

YUNUS'TAN SÜLEYMAN ÇELEBİ'YE: ARAYIŞ ve KARAR

Doç. Dr. Meliha YILDIRAN SARIKAYA
MÜ İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Giriş

Vakt-i şerif hayr ola, hayırlar feth ola, şerler def ola, demler safâlar ziyade ola...

Yunus Emre Sempozyumu'nda Süleyman Çelebi'den bahsetmek ilk bakışta isabetsiz görünebilir. Ancak bu iki şair, İslamî Türk edebiyatı içerisinde öncelikle sahici ve kalıcı şöret sahibi olmak bakımından birbirine çok yakın durmaktadır. Onlar bu anlamda zaten bir tür kader birliği içindedir.

Doğrusu ben de bu tebliğe, iki büyük sufi şair arasındaki muhtemel farkları tespit etmek niyetiyle başladım. Yunus'u anlamak yolunda, onu bir emsali ile mukayese etmek pekâlâ etkili bir metot olabilirdi... Ne var ki bu tefrik gayretinden tatminkâr bir netice hasıl olmadı. Aksine, Osmanlı medeniyetinin hüküm sürdüğü uzun devirler boyunca olduğu gibi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde de bu iki şairin birbirinden ayrı görülmediği, toplum nezdinde benzer bir hüsn-i kabule mazhar oldukları kanaati ortaya çıktı. Bu hususu teslim ettikten sonra artık Yunus Emre ve Süleyman Çelebi'yi birbirine yaklaştıran unsurlardan bir kısmı üzerinde konuşabiliriz. Bu arada yakaladığımız bazı küçük farklılıkların da altını çizmek kaydıyla tabii.

Müşterek Vasıfları

Yunus Emre ile Süleyman Çelebi üzerinde geçmişten günümüze cemiyetin farklı kesimleri arasında izlenebilen muhabbet merkezli bir mutabakat mevcuttur. En temel müşterek vasıfları bu olsa gerektir. Ancak şairin sermayesi de mirası da söz olmak hasebiyle, bizim tetkik sahamız her iki şairin eserleri, yani kelime ve kelimaları olacaktır öncelikle.

Hem Yunus'un hem Süleyman Çelebi'nin şüphesiz bir diğer iştirak noktası, kendi devirlerini aşarak günümüze, tesir ve cazibelerini taze tutmak suretiyle gelebilmiş olmalarıdır. Onların şiirleri, usanç ve bıkkınlık getirmek bir tarafa, okuyana dinleyene her dem yeniden şevk

bahşetmeye devam etmektedir. Yahya Kemal'in eski şiirimiz hakkında söylediği;

*Sönmez seher-i haşre kadar şi'r-i kadim
Bir meş'aledir devredilir elden ele*

rubaisinde ifadesini bulan bir tecelli. Yunus ve Süleyman Çelebi'nin sözleri, edebî geleneğimiz içerisinde dilden dile, gönülden gönüle, nesilden nesile devrederek intikal eden bir meş'ale gibidir.

Esasen her iki şairi, sadece edebî gelenek sahasına mahkum etmek de münasip düşmez. Burada geleneği, edebiyatı da kapsayan geniş tanımıyla düşündüğümüzde Yunus'un ve Süleyman Çelebi'nin sözleri, *Anadolu Mayası* adlı kitabın yazarı Yalçın Koç'un getirdiği yaklaşıma istinaden, söz olmaktan çıkar ve kelim seviyesine yükselir. Yalçın Koç, söz ile kelim arasındaki temel farklılıkları sıralarken; "Söz, zihinde oluşur ve gelişir, muhatabı zihindir; kelamın mahalli ise gönüldür, gönülden gelir gönle iner" demektedir. Dolayısıyla tesiri de farklıdır. Gönle inen kelim maya gibidir, dâhil olduğu yeri mayalar, dönüştürür. Dönüşen şey bir tek şey olur. Burada artık sözüm ona farklılık, çeşitlilik kalmaz.⁽¹⁾ Tam da bu noktada çok eskitilmiş bir kavram olmasına rağmen hakikat payına hürmeten Anadolu İslam'ını anmak icab eder. Anadolu'nun İslamlaşmasında ise derinden işleyen unsur, Horasan kaynaklı tasavvuf anlayışı, yaygın ifadeyle Horasan mayasıdır. Yunus Emre, Horasan erenlerindedir. Süleyman Çelebi de Buhârâlı Şemseddin Muhammed, yani Emir Sultan tarikıyla Horasan'a bağlanır. İşte bu maya sebebiyle olacak onların sözleri, her zaman birer edebî ürün olmaktan ziyade bir mana taşır.

Eserlerin Ortaya Çıktığı Dönemler

Yunus Emre ile Süleyman Çelebi arasında, vefat tarihleri esas alındığında tam bir asır vardır; 1321, 1422. İlk bakışta çok uzun olmayan bu zaman dilimi, o devrin siyasi tarihi nokta-i nazarından bakıldığında hayli hareketli bir dönemdir. Şahidi oldukları devirleri ana hatlarıyla hatırlayacak olursak Yunus, Anadolu Selçuklu devletinin sonu ile beylikler devrinin siyaseten fırtınalı döneminde yaşamıştır. Yani Yunus, Osmanlı öncesi şartların şairidir.

(1) Yalçın Koç, "Söyleşi: Maya Anadolu'ya Türkistan'dan Gelen Kelamdır", Konuşan: Mukaddes Mut, Sadık Yalsızuçanlar. Erişim tarihi, 13 Mayıs 2015: <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=5215>

Bu devir Anadolu'su; isyanlar, istilalar, yurt edinme endişesi gibi çeşitli iç ve dış karışıklıkların yaşandığı bir zamanı idrak etmiştir. Haçlı seferleri, Moğol akınları, Babai isyanı, saltanat kavgaları bu huzursuzlukların başlıca sebepleri arasında sıralanabilir. Yine büyük ölçüde bu kargaşa sebebiyle Yunus'un hayatını sıhhatli bir şekilde takip etme şansından mahrum kalırız. Yine benzer sebeplerle Yunus şiirlerindeki tevhid vurgusu, birlik dirlik çağrısı olarak okunmuştur.

Süleyman Çelebi'ye gelince, bir müzakeresinde Âlim Yıldız'ın isabetle vurguladığı üzere, Osmanlı Devleti kurulduktan sonra dünyaya gelen ve bu atmosferde yetişen ilk şairdir. Şu halde şairin *Mevlid* adıyla maruf olan *Vesîletü'n-Necât* adlı mesnevisi de bu yeni devletin ilk eserlerindedir.⁽²⁾ Bu yüzyıl içinde, yani Süleyman Çelebi zamanında Anadolu; Kahire, Şam ve İran gibi belli başlı merkezlerden biri konumuna gelir. Yine bu devirde medreseler ve tekkeler, yani belli başlı müesseseler de teşekkül etmiştir. Anadolu içerisinde ise Bursa, tasavvufu merkeze alan bir anlayışla gelişen şehirlerdendir.⁽³⁾ Süleyman Çelebi'nin hayatı Bursa'da geçmiştir ve Emir Sultan'ın işareti veya teşvikiyle Cami-i Kebir'in, yani Bursa Ulu Cami'nin imam-hatibidir. Ancak eserin yazılış tarihi açısından bakıldığında yine garip bir tecelli dikkati çeker. *Mevlid*, Timur mağlubiyetinden hemen sonra, yani Osmanlı'nın fetret döneminde kaleme alınmıştır. Bu sebeple *Mevlid*'in, Osmanlı'nın zedelenen itibarı karşısında gönüllere hakikat-ı Muhammediyye neşvesini nakşetmek ve Hz. Peygamber'in şahs-ı manevisi etrafında yeniden tevhidi tesis etmek amacına hizmet ettiği söylenir.⁽⁴⁾ *Mevlid*'in hem metin hem merasim olarak günümüzde bile bu toplayıcı/toparlayıcı tesirinin devam ettiği düşünülecek olursa, bu yaklaşıma hak vermemek mümkün değildir.

Muhitleri, Tarikatları

Yunus hangi manevi yolun salikidir, yani tarikatı nedir? Hep söylenegeldiği gibi Bektaşî veya Kadiri midir, yoksa yeni belgelerden hareketle Rifâî midir? Bu suallerin kat'î cevapları hâlâ mevcut değil.

(2) Âlim Yıldız, "Süleyman Çelebi Döneminde Edebi Hayat Üzerine", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: TDV Yay., 2010, s. 253.

(3) Bilal Kemikli, "Süleyman Çelebi'nin Muhiti", *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, editör: Mustafa Kara, Bilal Kemikli, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007, s. 21.

(4) Bilal Kemikli, "Süleyman Çelebi'nin Muhiti", s. 23.

Yunus üzerinde çalışmaya devam eden Mustafa Tatcı onun tarikatı hakkında ihtiyatlı konuşmaktadır.⁽⁵⁾ Son tetkiklerde Yunus'un tarikatı, Taptuk Emre, Barak Baba ve Sarı Saltuk üzerinden Rifâiyye olarak gösterilmektedir.⁽⁶⁾ Her halükârda Yunus'un bir sufi olduğu, üstelik Ehl-i sünnet çizgisinde bir yolun mensubu olduğu aşikardır.

Süleyman Çelebi'nin salık olduğu manevi yol meselesi, daha net cümleler kurmaya imkân verir. Kaynaklar Süleyman Çelebi'yi Emir Sultan'ın dervişi ve halifesi olarak gösterirler.⁽⁷⁾ Emir Sultan'ın tarikatı ise en net ifadeyle Emir Sultan tarikatıdır. Neticede Süleyman Çelebi de tasavvuftan beslenen bir âlim şairdir. *Vesiletü'n-Necât*'taki zikrullâh, ilahi aşk, nûr-ı Muhammedî, hakikat-i Muhammediyye, ilm-i ledün meselelerine dair vurgular, onun bu yoldan nasibini ihsas etmektedir.

Türbeleri

Kabirleri konusuna gelince, Süleyman Çelebi'nin türbesi bulunduğu üzere Bursa'da, Çekirge yolu üzerinde, Yoğurtlu Baba dergahı haziresindedir. Yunus'un kabri meselesinde geline nokta, Eskişehir Sarıköy'de olduğu yolundadır.⁽⁸⁾

Türbeleri meselesine bu kısa temasın asıl sebebi, Yunus ile Süleyman Çelebi'nin yüzyıllar sonra bir kabir nakli merasiminde bir araya gelmeleri, buluşmalarıdır. 1949'da yaşanan bir latif tecelliyi Nezihe Araz, şahit sıfatıyla şöyle anlatır:

“Kim çağırdı, nereden geldi bu insanlar? Nerelerden gelmişler ki? Sandıklı'dan, Bolvadin'den, Konya'dan, Bolu'dan. Otobüsler “törene yetişmek şartıyla” tutulmuş. Hem de öylesine bir geliş de değil bu! Bolulular en ünlü aşçılarıyla, Konyalılar kaşıkları ve koyunlarıyla, Karadut Köyü meşhur pekmez kazanlarıyla, kamyon kamyon ekmekleri, mevlit şekerleri, mevlithanlarıyla ve... Getirecek hiçbir şey bulamayan bazı yerler de “Bari ortalıkta hizmet etsinler” diye okul öğrencileriyle törene geliyorlar. Ben bu törenin inanılmaz fotoğraflarını bir iki yerde yayımlamıştım. Elbet görenleriniz olmuştur.

(5) Mustafa Tatcı, “Yunus Emre”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2013, XLIII, 600-601.

(6) Necdet Tosun, “Yünus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî”, *Tasavvuf Dergisi*, 2013, cilt: XIV, sayı: 31, s. 112.

(7) Hüseyin Vassaf, *Gülzâr-ı Aşk*, haz. Mustafa Tatcı ve dğr., İstanbul: Dergah Yay., 2006, s. 77.

(8) Fahri Yetim, “Yunus Emre'nin Kabri ile İlgili Görüşler Üzerine”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: VI, sayı: 1, Haziran 2005, s. 181.

Bugün hâlâ bir sırdır ve sır kalacaktır: Bu kadar insan bir gecede nasıl toplandı, nasıl örgütlendi, nasıl çıt çıkarmadan, en küçük bir aksaklık olmadan bu tören başarıldı? Gelin de çözün! Kabir, heyet huzurunda açılınca görülen manzara da yazdıklarımız kadar efsaneli. Çekilen fotoğraflar var. İnsanı şaşırtıyor. Bir eli başının altında, bir eli kalbinin üstünde, en aşağı altı yüz yıldır en küçük bir bozulmaya uğramadan uyuyan bir iskelet. Gereken bütün dinî tören yapılarak, yeniden tabutuna kondu. Bir gün evvel, yazı masası için şehirden yeşil bir çuha getiren kaymakam: 'Aman!' diyordu, 'Bu çuhayı da Hazret'in üzerine örtelim!' O da örtüldü. O gün öğle namazında on yedi, on sekiz bin kişilik bir topluluk vardı. Eski mezardan, yeni mezara kadar yüz elli metrelik yolu namazdan sonra topluluk, Yunus'un tabutuyla tam üç saate yürüdü. Herkes onu bir kere kucaklamak istiyordu. İhtiyar kadınlar, genç kadınlar ağlıyor: 'Ah' diyorlar, 'İman asâsıyla, çoban sopasıyla koşuşup geldik!'

Defin töreni bitip Yunus yerine yerleşince bir de bakıyorlar kazanlar kurulmuş, etli pilavlar pişmiş, helvalar dökülmüş... Öğrenciler hizmet ediyor, yemekler yeniyor. Ondan sonra Anadolu'nun en ünlü mevlithanları Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ine başlıyorlar. Bir ölmez şairin bir ölmez şaire seslenişiyle tören sona eriyor."⁽⁹⁾

Bu merâsim sanki Yunus ile Süleyman Çelebi'yi bir başka varlık mertebesinde buluşturmak için yapılmış gibidir. Olmayacak şey olmuş, Yunus, âlem-i bekaya irtihâlden yüz sene sonra kaleme alınan *Mevlid* ile ikinci defa kabre konulmuştur.

Eserleri

Mustafa Tatcı'nın hazırladığı *Yunus Divanı*, dört yüzü aşkın gazel ilahiden oluşmaktadır. Yunus'un ayrıca, altı yüz beyitten ibaret bir mesnevisi vardır; *Risâletü'n-Nushiyye*.

Süleyman Çelebi'nin bildiğimiz tek eseri vardır; *Vesiletü'n-Necât*. Altı bölümden müteşekkil bu eser, yaklaşık yedi yüz beyit ihtiva eden⁽¹⁰⁾ orta hacimde bir mesnevidir. Mesneviler bilindiği üzere

(9) Nezihe Araz, "Yunus Emre'nin Mezarları", *Bizim Yunus*, haz. Mustafa Özçelik, Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Yay., 2007, s. 232.

(10) Pekolcay'ın on yazma nüshayı karşılaştırarak neşrettiği metin 768 beyitten müteşekkildir (Süleyman Çelebi, *Mevlid*, haz. Necla Pekolcay, İstanbul: Dergâh Yay., 2013). Faruk K. Timurtaş neşrinde (*Süleyman Çelebi Mevlid*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, s. VIII) beyit sayısı 730'dur. İskender Pala'nın neşrettiği Rıza Efendi nüshası (*Musahhah Mevlid-i Şerif*,

besmelesi fâtihası belli olan, yani başı ve nihayeti olan, bir hikâye veya fikir etrafında örülen manzumelerdir. Dolayısıyla birer edebî eser olarak divan ile mesneviyi karşılaştırmak yanlış olur. Belki aynı formda yazılmaları bakımından *Risaletü'n-Nushiyye* ile *Vesiletü'n-Necat* arasında bir mukayese yapılabilir. Fakat Yunus'un, mesnevîsinden ziyade *Divan-ı İlâhiyyât'* ile tanındığı bu kadar aşikâr iken ikinci konumdaki eseriyle bir tetkike tâbî tutulması isabetsiz ve problemlidir. Çünkü onun asıl marifeti serâzâd gazel ilâhilerinde temaşa edilir.

Dil ve Üslûp

Şâirin sermâyesi kelimeleridir. Cemal Süreyyâ'nın;

*Yunus ki süt dişleriyle Türkçe'nin
Ne güzel biçmişti gök ekinini*

mısralarının verdiği ilham ile Yunus'un kurduğu Türkçe, Türkçe'nin süt dişleri olarak tarif edilir. Bir başka yazar "süt dişleri" benzetmesi yerine, bu gönül dilinin kalıcılığını vurgulamak üzere "kök dişleri" yakıştırmaları yapmıştır.⁽¹¹⁾

O, Türkçe'yi kanatlandıran şairdir. Dilimizi günlük konuşma seviyesinden edebiyat dili seviyesine yükseltmiştir. Yine aynı manaya gelmek üzere Yunus, Türkçe'nin Cebrail'i mesâbesindedir. Türkçe'ye ruh üflemiştir. Türkçe'yi mana dili, yani yüksek manevi hakikatlerin ifadesine müsait bir dil hâline getirmiştir.

Türkçe'nin Cebrail'i ifadesi biraz mübalağalı gelebilir elbette. Ama enteresandır, buna yakın bir tanımlama bundan yüzyıllar evvel bir tezkirede, *Mevlid* için de yapılmıştır: "Nice mevlid-i nebiyy-i manzûm dahi vardır, lakin birisi ne ele alınır ne kimsenin gözüne dokunur. Süleyman Çelebi ise menkabe-i mevlid-i şerifini güya ki ta'lim-i Rûh-ı kuds ile söylemiştir."⁽¹²⁾ Burada Rûh-ı kuds, bilindiği üzere Hz. Cebrail'dir. Yani, Çelebi'ye mevlidi ta'lim eden, yazdıran sanki/âdetâ Cebrail'dir deniliyor.

İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1324) ise 295 beyitten ibaret olup günümüz mevlidhanlarının okuduğu bestelenmiş bahirlerden ibarettir (Süleyman Çelebi, *Mevlid*, haz. İskender Pala, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009).

(11) Cihat Zafer, "Türkçe'nin Kök Dişleri", *Yunus Emre Kitabı*, İstanbul: Değişim Yay., 2014, s. 31.

(12) Bu ibâreyi Hüseyin Vassaf (*Vesiletü'n-necât*, Dersâadet: Necm-i İstikbal Matbaası, 1329, s. 14.), Âlî'den naklen kaydetmektedir.

Yunus bildiği üzere üslup bakımından “sehl-i mümteni” terkihiyle tarif edilir; yani imkansız kolay. Yine aynı tanımlama *Mevlid* için de vâridir. Bu yakıştırmayı yapan kişi, Cumhuriyet Devrini de idrak etmiş Osmanlı bakıyyesi büyük zevattan biri, Hüseyin Vassaf Efendi'dir. Vassaf, *Mevlid*'in bir kısmını şerh etmiş ve bu şerh *Gülzâr-ı Aşk* adıyla yayımlanmıştır. *Mevlid*'in sehl-i mümteni olduğunu söyleyen Hüseyin Vassaf, bu tabiri şöyle açar: “Herkes kalemi eline alır almaz hemân mislini yazıveririm zanneder, fakat yanıldığı emsâl-i adîdesiyle sabittir.”⁽¹³⁾ Yani diyor ki ben de yazarım ne var bunda dersiniz ama benzerini yazmak da bu üslubu taklit etmek de mümkün değildir.

Eski Türkçede şiir kelimesi, ekseriyetle kitabet yani yazmak fiiliyle değil, “söylemek” fiiliyle birlikte kullanılmıştır; “şiir söylemek” şeklinde. Yahya Kemal'in, “Biz şi'ri böyle söyledik ağıâr söylesün” mısraındaki gibi. Bu “söylemek” fiilinde de ayrı bir incelik gizli; sanki zorlanmadan, tıkanmadan, sular seller gibi kendiliğinden akan söz şeklinde bir tedâisi var. Böyle bakınca evet Yunus da şiirlerini kelimenin her anlamıyla “söylemiştir”, yazmamıştır. Yunus Dîvanları arasında nüsha farklarının fazla olması da böyle açıklanır. Denilir ki bu şiirler önce ezberlenmiş, çok sonra yazıya aktarılmıştır.

Doğrudan “söylemek” fiilini kullanmasa da *Mevlid*'in yazılışı hakkında buna yakın bir kelimeyi, “irticalen” kelimesini kullanıyor Vassaf: “...Manzûme-i makbûleyi âdetâ irticâl denecek derecede bir isti'câl ile tanzîm ve şu âlem-i fânide ibkâ-yı nâmına hizmet etmek üzere kütüphâne-i aşk u irfâna yâdigâr olarak tevdi eylemiştir.”⁽¹⁴⁾ Yani diyor ki Süleyman Çelebi bu eseri sanki irticalen, gönlüne doğduğu gibi, hazırlık yapmaksızın nazma çekmiş, eserini bu suretle aşk ve irfan kitaplığına hâtıra bırakmıştır.

Yunus'un dili ve üslûbu konusunda İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin şu ifadeleri de dikkate şâyandır. *Mesnevî* şerhinde zaman zaman Yunus şiirini şahit gösteren Bursevî bir yerde şöyle diyor: “... Bu nefes sebebiyle Yunus Emre'den bu kadar makâlât-ı tevhîd ve kelimât-ı irfân sâdir olmuşdur ki kimseye maktûr değildir. Onunçün bu bâbda hâtimetü'l-müteahhirindir. Zira söylemediği mazmûn kalmamış ve Türkî sözlerde onun kelimâtına muâdil gelmemiştir. Kendi tercümânü'l-

(13) Vassaf, *Vesiletü'n-necât*, s. 17. Müellif aynı eserde (s. 7) *Mevlid*'in üslûbu hakkında “sihr-i helâl” tâbirini kullanmaktadır.

(14) Vassaf, *Vesiletü'n-necât*, s. 13-14.

gayb ve lisânü'l-feyz, kalıb-ı nazmı rûhu'l-meânî-perver ve hân-ı ma'rifetine erbâb-ı feyz tufeylidir..."⁽¹⁵⁾

Özetlenebilecek bir tarif değil ama kısaca diyor ki, Yunus'un bereketi Taptuk Emre'nin nefesine bağlıdır. Türk şiirinde onun dengi yoktur, zaten söylemediği mazmun da kalmamıştır. Bursevî'nin bu sözlerinden, onun Yunus'u şiir vadisinde her biri ayrı bir mektep olan mesela Şeyhi, Fuzûlî, Baki veya Nâbî'den daha yüksek bir mevkide gördüğü anlaşılmaktadır.

Süleyman Çelebi de şüphesiz döneminin çizgisini aşan, sanatlı ve özellikli bir üsluba sahiptir. Tasavvufi remizleri de isabetle, yerli yerince kullandığı aşikârdır. Fakat kabul etmek gerekir ki Yunus için yapılan bu güzelleme, gerçekten her türlü övgünün fevkindedir.

Muhteva

Yunus ve Süleyman Çelebi, üslup bakımından olduğu kadar temas ettikleri mevzular ve bunları ele alışları bakımından da birbirine yakındır. Mesela aşk bahsi, her iki şairin de müşterek konularındandır. Esasen aşkın en öznlü tarifleri Yunus'tadır: *Kıymetli nesnedür aşk / Hürmetlü nesnedür aşk / Devletlü nesnedür aşk / Cüretilü nesnedür aşk / Firkatlü nesnedür aşk / Kuvvetlü nesnedür aşk / Key odlu nesnedür aşk / Lezzetlü nesnedür aşk* mısralarında görüldüğü üzere. Yunus Emre'ye göre aşk ezeldir, her şeyden önce aşk vardır:

*Evvel yir gök yoğıdı varıdı ışk bünyâdı
Işk ezelden kadîmdür ışk getürdi ne varın*

Süleyman Çelebi de *Mevlid*'in hemen başında, zikrullâh telkininin akabinde aşk mevzûuna girer:

*Aşk ile gel imdi Allâh diyelüm
Derd ile göz yaş-ile âh idelüm*

Bilindiği üzere *Mevlid*'in mi'râc bahri de aşk bahsiyle, aşk yolunu tercih edenlere hitaben başlayıp devam etmektedir:

*Gel berü ey aşk odına yanıcı
Kendüyi maşûka âşık sanıcı*

(15) İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî Şerhi*, haz. İsmail Güleç, İstanbul: İnsan Yay., 2004, s. 155.

...

*Râh-ı aşkda kim sakınur cânını
Ol kaçan görse gerek cânânını*

Her iki şairin aşk ile irtibatlı şekilde işledikleri Peygamber tasavvurları da birbirine benzemektedir. Buna göre âlem Hak Teâlâ'nın muhabbetiyle tecelli etmesinden meydana gelmiştir; bu ilk tecelliye hakikat-i Muhammediyye ve nûr-ı Muhammedî denilir. Yunus'ta nûr-ı Muhammedî yaklaşımının izleri mesela şu mısralarda aşikâr edilir:

*Yitmiş bin yıl öndinden yaratdı Muhammed'i
Hak kendü aşık oldu bahane bir yıldızdan*

...

*Yaratdı Hak dünyâyı Peygamber dostlığına
Dünyâyâ gelen gider bâki kalası degül*

...

*Çalab nurdan yaratmış cânını Muhammed'ün
Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'ün*

...

*Hak yarattı âlemi ışıkına Muhammed'ün
Ay u günü yaratdı şevkine Muhammed'ün*

Mevlid'in yazılış sebebi zaten Hz. Peygamber'dir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in diğer peygamberana üstünlüğünü vurgulamak maksadıyla kaleme alınan eserin nüvesi; "Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol /Ümmetinden olmak için idi ol" beytidir. Rivayete göre Süleyman Çelebi ilk bu beyti söylemiş, daha sonra bütün eseri Peygamber sevgisiyle dokuyarak ikmal etmiştir. *Mevlid*'de hâkim olan Peygamber tasavvuru bütünüyle hakikat-i Muhammediyye anlayışı çerçevesindedir. "Fî Hilkat-i Nûr'in-Nebî" faslında Nûr-ı Muhammedî konusunda şu beyitler dikkat çeker:

*Evvelün ol evvelidür bi-gümân
Âhirün hem âhiridür câvidân*

...

*Mustafâ nûrını evvel kıldı var
Sevdi anı ol Kerîm ü Kirdgâr*

"Tevhid" bölümündeki bir beyitte Hz. Peygamber, âlemin doğrudan varlık sebebi olarak gösterilir, kurtuluş yolu O'nun rızasını sadâkatle talep etmekten geçer:

*Pes Muhammed'dir bu varlığa sebeb
Sıdk ile anun rızâsın kıl taleb*

Hız. Peygamber'in aşk ile anıldığı meşhur ve revnaklı beyitler *Mevlid*'in yine mi'râc bahrinde yer almaktadır:

*Gel Habîbim sana âşık olmuşam
Cümle halkı sana bende kılmışam*

...

*Ben sana âşık olucak ey latîf
Senin olmaz mı dü âlem ey şerîf*

*Zâtıma mir'at idündüm zâtunı
Bile yazdum adum ile adunı*

Her iki şair arasındaki bir başka benzer husus, eserlerine yapılan müdahaleler, yani ilaveler meselesidir. Yunus'un şiirlerinde olduğu gibi Süleyman Çelebi'nin eserine de kendisine ait olmayan birçok beyit ve parça ilave edilmiştir. *Yunus Divanı*'nı Yunus muakkiplerinden bütünüyle ayıklamak nasıl mümkün değilse, Süleyman Çelebi'nin mesnevisini de esere kasıtlı veya kasıtsız dâhil edilen parçalardan kurtarmak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla her iki eseri de tamamen orijinal metinlerinden okuma şansımız azdır. Konuyla ilgili olarak mesela Bursalı Mehmet Tahir, *Mevlid*'in temel bölümlerinden biri olarak bildiğimiz "Vefât-ı Nebî" faslının asıl metinde mevcut olmadığını, esere sonradan eklendiğini kaydeder. Aynı iddiayı dillendiren Vassaf'a göre Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber'in dâr-ı bekâya irtihali bahsini yazmamıştır.⁽¹⁶⁾ Esasen eserin bütününe sirayet eden peygamber tasavvuru da Süleyman Çelebi'nin bu bölümü yazmamış olabileceğini ihsas etmektedir. Yunus'un Hz. Peygamber'in ahirete irtihâli vasfında söylediği şu beyit de bu konu hakkında Süleyman Çelebi'ye yakın bir anlayış içinde olduğunu gösterir:

*Ol iki cihân güneşi zâhir dünyâsın degşürdi
Câhil anı öldi sanur ol hod ölmez ölüp degül*

(16) "Süleyman Efendi hazretleri eserinde vefâtü'n-Nebî ve vefât-ı Fâtımatü'z-Zehrâ hakkında hiçbir şey yazmamıştır. Sonra âharı tarafından tertib ve ilâve olunmuştur." Bkz. Vassaf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 81.

Yayımla Alanları

Yunus'un da Süleyman Çelebi'nin de şöreti ve tesiri Anadolu'yla sınırlı kalmamıştır. Rumeli ve Kafkaslar başta olmak üzere umum Osmanlı coğrafyasında tanınmış ve benimsenmişlerdir. Rumeli'de tekke kütüphanelerindeki mecmualarda çok sayıda Yunus şiiri vardır. Yunus'a ilgi meselesi bugün de farklı değildir. Hâlihazırda faaliyeti devam eden, mesela Prizren (Kosova), Ohri, Usturumca (Makedonya) ve Saraybosnadaki (Bosna Hersek) Rifâî, Kadiri, Halveti ve Bektaşî tekkelerindeki ayin-i şeriflerde, geçmişte olduğu gibi bugün de Yunus ilahileri, nutukları okunmaya devam etmektedir.

Benzer şekilde *Mevlid*'in de yine başta Rumeli olmak üzere geniş Osmanlı coğrafyasında müstesna bir mevki vardır. *Vesiletü'n-Necât* ve bu eserin okunduğu cemiyetleri konu ettiği bir makalesinde Tayyip Okiç, annesinin Türkçe bilmediği halde Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini baştan sona ezbere okuduğunu anlatır. *Mevlid* Arapça, Kürtçe, Çerkesçe, Tatarca ve Rumcadan başka, özellikle Boşnakça ve Arnavutça'ya defalarca çevrilerek basılmıştır.⁽¹⁷⁾

Sevenleri

Yunus şiirlerini seven, Süleyman Çelebi'ye kayıtsız kalamaz. Mesela Mehmet Âkif'in, geneli itibarıyla eski şiire mesafeli durduğunu, daha açık ifadeyle karşı çıktığını biliyoruz. Oysa Âkif'in Eşref Edib'den naklen; "Severim ben seni candan içeri", "Bu akl ü fikr ile Mevlâ bulunmaz" ve "Ben yürürüm yâne yâne" gibi bazı Yunus ilahilerini özellikle sevdiğini öğreniyoruz. Aynı şekilde, *Safahat*'ta yer alan "Said Paşa İmâmı" adlı şiirin de bir *Mevlid* güzellemesi olduğunu söylemek herhalde yanlış olmaz.

Âkif'ten başka, zor beğenirliği müsellemler olan Yahya Kemal'in de mesela Yunus'un, "Biz dünyadan gider olduk kalanlara selâm olsun" mısralarıyla başlayan Yunus ilahisini dinlediğinde ağladığı, "Bu ne güzel şiir, bu ne güzel Türkçe! Ben bu Türkçe'yi kırk yıldır arıyorum..." cümleleriyle takdir hislerini dile getirdiği kayıtlara geçmiştir. "Kalple Dil" başlıklı bir yazısında ise Fuzulî, Bâki, Nef'î ve Nedim yanında Yunus ve Süleyman Çelebi'yi de zikreden şair bu isimleri, "Türk Milleti'nin şerefli zamanlarında dilini emanet ettiği şairler" ifadesiyle medhettmektedir.⁽¹⁸⁾

(17) M. Tayyip Okiç, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1975, sayı: 1, s. 18, 34.

(18) Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi*, İstanbul:

Farklılıkları

Yunus ile Süleyman Çelebi arasında bazı tavır ve üslup farklılıkları da vardır elbette. Mesela Yunus, arayışına okuyucusunu şahit tutan, daha doğrusu macerasını bizimle paylaşan bir şairdir. Süleyman Çelebi ise bulunduğu yerden, belki de vardığı son noktadan söylemiştir sözünü.

Yunus, zaman zaman naz makamından kelimeler eder. Farklı tarifler yapılırsa da bu tarz şiirlere en genel ifadeyle şathiye denilmektedir. Bunların bir kısmı mutlak manada ehli tarafından şerh muhtaçtır; "Çıktım erik dalına..." şiirinde olduğu gibi. Hatta Yunus bazen kendisine şerh düşer; "Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez / Münâfiklar elinden örter mânâ yüzünü" beytinde olduğu gibi. Süleyman Çelebi ise bu tarza rağbet göstermemiştir.

Yunus'un şiirlerinde birbiriyle çelişir görünen ifadeler mevcuttur. Bu konular özellikle şer'-i şerif konusunda yoğunlaşır. Mesela *Divân*'ın ilk gazelinde;

*Aşık mı diyem ben ana Tanrı'nun uçmağın seve
Uçmak dahi tuzağımış mü'min cânların tutmağın*

derken, bir başka şiirinde mesela "cennet" mevzuuna tamamen farklı yaklaştığı görülür:

*Helâl ola sana uçmak
Uçmakda hûrîler kuçmak*

*Kevser şarâbını içmek
Tanla seher vaktinde tur*

Yunus Divanı'nda bu türden, yani birbirini nakzeder görünen örneklerin sayısı hayli yekun tutar. Bu kabil mütenakız manzumeler çok defa başka başka Yunusların varlığıyla izah edilir. Esasen bu şiirleri aynı şairin farklı idrak seviyelerinde söylemiş olabileceği düşünüldüğünde, yani Yunus ilahileri onun seyr ü süluk hatıraları gibi okunduğunda söz konusu çelişki de bertaraf olur. İhtimaldir ki Yunus Emre şiirlerini tecrübe ettiği farklı haller ve makamlarda söylemiştir. Divan tertipleri ise bilindiği üzere söyleniş sırasına göre değil kafiyeye göredir. Dolayısıyla

Korpus Kültür Sanat Yay., 2007, s. 483.

şairin yaşadığı manevi yolculuğun seyrini divandaki şiirlerin tasnif sırasından takip etme imkânı yoktur. Mesele bu yönüyle bir başka tetkike konu olabilecek genişliktedir. Bu tebliğin çerçevesini fazlaca zorlamadan şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Süleyman Çelebi de bu türden farklılıklara rastlanmaz. O sanki hep aynı yerden ve muayyen bir maksada matuf konuşmaktadır.

Yunus'un şairlik kaderinde sanki yanlış anlaşılacak da vardır. Şiirleri, bir kısım son dönem aydınları tarafından, burada isimlerini zikretmeye de gerek yok, şairin maksadını açacak şekilde yorumlanmıştır. Bu tavrın açmazı, Yunus'u kendi havzasında anlamaya çalışmak yerine, başka bir değerler dünyasına çekerek yeniden tarif etmek çabasıdır. Kısacası Yunus'ta neyi görmek istiyorlarsa onu görmüşlerdir.⁽¹⁹⁾ Fakat Süleyman Çelebi üzerinde bu tarz bir zorlama yorum, söz konusu değildir.

Yunus Divanı'ndan farklı olarak Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necâtı*, bir medeniyet telakkisinin ifadesi şeklinde okunmuştur. *Mevlid* metni üzerinde yüzyıllar içinden süzülüp gelen bir mutabakat olduğu var sayılır.⁽²⁰⁾ O bir medeniyet anlayışının temsil edildiği metindir. Bu medeniyet, Osmanlı medeniyetidir. Bursa bu medeniyetin payitahtıdır ve Süleyman Çelebi de Ulu Cami'nin imamıdır. Yunus'a gelince, Ulu Cami'yi görmemiş, o yirmi kubbeden herhangi birinin altında namaz kılmamıştır. Dolayısıyla şayet varsa Yunus ile Süleyman Çelebi arasındaki en kayda değer farklılık sebebi bu durum olabilir.

(19) Mustafa İsen, "Yunus'un Çağdaş Yorumcuları", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, 7-10 Ekim 1991, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1995, s. 163.

(20) Sadettin Ökten, "Mevlid veya Bir Medeniyet Beyannamesi", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: TDV Yay., 2010, s. 31.

Kaynakça

Koç, Yalçın, "Söyleşi: Maya Anadolu'ya Türkistan'dan Gelen Kelamdır", Konuşan: Mukaddes Mut, Sadık Yalsızuçanlar. Erişim tarihi, 13 Mayıs 2015: <http://www.biyografi.net/kisiyayrinti.asp?kisiid=5215>

Yıldız, Âlim, "Süleyman Çelebi Döneminde Edebi Hayat Üzerine", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: TDV Yay., 2010, s. 252-255.

Kemikli, Bilal, "Süleyman Çelebi'nin Muhiti", *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, editör: Mustafa Kara, Bilal Kemikli, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007, s. 17-23.

Tatcı, Mustafa, "Yunus Emre", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2013, XLIII, 600-606.

Tatcı, Mustafa, *Yunus Emre Dîvânı*, I-IV, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.

Tosun, Necdet, "Yunus Emre Rifâî, Hacı Bektaş Vefâî", *Tasavvuf Dergisi*, 2013, cilt: XIV, sayı: 31, s. 109-115.

Hüseyin Vassaf, *Vesîletü'n-necât*, Dersaâdet: Necm-i İstikbal Matbaası, 1329.

Hüseyin Vassaf, *Gülzâr-ı Aşk*, haz. Mustafa Tatcı ve dğr., İstanbul: Dergah Yay., 2006.

Yetim, Fahri, "Yunus Emre'nin Kabri ile İlgili Görüşler Üzerine", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: VI, sayı: 1, Haziran 2005, s. 171-185.

Araz, Nezihe, "Yunus Emre'nin Mezarları", *Bizim Yunus*, haz. Mustafa Özçelik, Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Yay., 2007, s. 230-232.

Zafer, Cihat, "Türkçe'nin Kök Dişleri", *Yunus Emre Kitabı*, İstanbul: Değişim Yay., 2014.

Yunus'un Çağrısı

Bursevî, İsmail Hakkı, *Mesnevî Şerhi*, haz. İsmail Güleç, İstanbul: İnsan Yay., 2004.

Okiç, M. Tayyib, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Dergisi, 1975, sayı: 1, s. 17-78.

Ayvazoğlu, Beşir, Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi, İstanbul: Korpus Kültür Sanat Yay., 2007.

İsen, Mustafa, "Yunus'un Çağdaş Yorumcuları", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, 7-10 Ekim 1991*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1995, s. 159-164.

Ökten, Sadettin, "Mevlid veya Bir Medeniyet Beyannamesi", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: TDV Yay., 2010, s. 31-48.